

ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ

ΕΙΣΗΓΗΣΗ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΜΟΣΧΕΥΣΕΩΝ

Η Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής, ύστερα από πρόσκληση του Προέδρου της, εξέτασε στις 16 Δεκεμβρίου 2005 την κατατεθείσα στη Βουλή πρόταση νόμου για την «τροποποίηση και συμπλήρωση του ν. 2737/1999 «Μεταμοσχεύσεις ανθρωπίνων ιστών και οργάνων και άλλες διατάξεις»». Ύστερα από αναλυτική συζήτηση επί του περιεχομένου της, η Επιτροπή κατέληξε στα εξής:

1. Η πρόταση

Διαπιστώνοντας υστέρηση της προόδου των μεταμοσχεύσεων στη χώρα μας, η κατατεθείσα πρόταση υποστηρίζει ότι «επιβάλλεται η τροποποίηση της νομοθεσίας μας σε πιο ρεαλιστική βάση». Για τον σκοπό αυτόν, θεωρεί ως πρόσφορες ιδίως τρεις τροποποιήσεις:

α) Στο άρθρο 10 παρ. 2 του ν. 2737/1999, τη διεύρυνση του κύκλου των ζώντων δοτών, έως και τον 4^ο βαθμό συγγένειας και, επί πλέον, την ένταξη στο κύκλο αυτόν προσώπων που συνδέονται συναισθηματικά με τον ασθενή, τα οποία γίνονται δότες μετά από προηγούμενη απόφαση της Επιτροπής Δεοντολογίας του Εθνικού Οργανισμού Μεταμοσχεύσεων (Ε.Ο.Μ.)

β) Στην ίδια διάταξη, την καθιέρωση δυνατότητας δωρεάς οργάνου προς τον Ε.Ο.Μ., με αντάλλαγμα την πρόταξη συγγενή του δότη στην εθνική λίστα υποψηφίων προς μεταμόσχευση

γ) Στο άρθρο 12, την καθιέρωση της δυνατότητας αφαίρεσης οργάνων από νεκρό, εφ' όσον ο δυνητικός δότης δεν είχε εκφράσει εγγράφως προς τον Ε.Ο.Μ. την άρνησή του, όσο ζούσε (σύστημα «εικαζόμενης συναίνεσης»).

Εκτός των τριών αυτών σημείων, προτείνεται η καθιέρωση του έτους 2006 ως έτους δωρητών, για την προβολή των μεταμοσχεύσεων, καθώς και η μείωση κατά πέντε έτη των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης των ζώντων δοτών.

2. Οι παρατηρήσεις της Επιτροπής

Η Επιτροπή θεωρεί την προώθηση των μεταμοσχεύσεων στη χώρα μας ζήτημα ζωτικής σημασίας. Τονίζει, ωστόσο, ότι ο ισχύων ν. 2737/1999 αντιμετωπίζει αυτό το ζήτημα με επάρκεια, εξαντλώντας μάλλον τα περιθώρια που παρέχει σε κάθε σχετική νομοθετική πρωτοβουλία ο σεβασμός των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Από την άποψη αυτή, οι τροποποιήσεις που προτείνονται δεν είναι πρόσφορες. Συγκεκριμένα:

α) Η Επιτροπή επισημαίνει ότι η χώρα μας, σύμφωνα με τα επίσημα στατιστικά στοιχεία, αντιμετωπίζει κυρίως πρόβλημα μεταμοσχεύσεων από νεκρούς δότες. Αντίθετα, στις μεταμοσχεύσεις από ζώντες δότες, η Ελλάδα καταλαμβάνει μία από τις πρώτες θέσεις στην Ε.Ε. Επομένως, κύριος στόχος για την προώθηση των μεταμοσχεύσεων δεν μπορεί να είναι οι τελευταίες. Αυτό ισχύει, πολύ περισσότερο, όταν η μεταμόσχευση από ζώντα δότη αποτελεί την έσχατη λύση, όταν δεν υπάρχει εναλλακτική θεραπευτική μέθοδος ή δεν είναι δυνατή η μεταμόσχευση από νεκρό. Πρόκειται για μια διεθνώς καθιερωμένη γενική αρχή, η οποία ισχύει ακριβώς λόγω του αυξημένου κινδύνου προσβολής της αξιοπρέπειας, της σωματικής ακεραιότητας, της προσωπικότητας και άλλων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που διατρέχει εκ των πραγμάτων ο ζων δότης (βλ. άρθ. 9 του Πρωτοκόλλου για τις Μεταμοσχεύσεις στη Σύμβαση του Οβιέδο).

Η διεύρυνση του κύκλου των δυνητικών ζώντων δοτών μεγιστοποιεί αυτούς τους κινδύνους. Όσο απομακρύνεται κανείς από τους στενούς συγγενείς, τόσο αυξάνεται η πιθανότητα εκμετάλλευσης του δυνητικού δότη, αφού το αλτρουϊστικό κίνητρο του τελευταίου είναι αντικειμενικά αδύναμο και, σε κάθε περίπτωση, δύσκολο να αποδειχθεί. Ήδη, άλλωστε, το κίνητρο αυτό δεν είναι καν δεδομένο για τους στενούς συγγενείς, απλώς οι σύγχρονες νομοθεσίες «τεκμαίρουν» ότι υπάρχει, σύμφωνα με τα δεδομένα της κοινής πείρας.

Από την άποψη αυτή, η πρόταση νόμου προβαίνει σε μια διεύρυνση του κύκλου των δυνητικών δοτών, χωρίς να αξιολογεί το ενδεχόμενο αθέμιτου εκβιασμού της θέλησης συγγενών απώτερων βαθμών. Ο ίδιος εκβιασμός, αλλά με πολύ σκληρότερους όρους οικονομικής πια εκμετάλλευσης, μπορεί να ασκηθεί σε μη συγγενικά πρόσωπα. Η «απόδειξη» της συναισθηματικής σχέσης αυτών των προσώπων με τον ασθενή, ενώπιον οποιουδήποτε οργάνου (π.χ. της επιτροπής

δεοντολογίας του Ε.Ο.Μ.), θα είναι πάντοτε εύκολη, αν έχει προηγηθεί ένας τέτοιος εκβιασμός. Όσο και αν πραγματικοί φίλοι ενός ασθενούς δεν αποκλείεται να έχουν αλτρουϊστικό κίνητρο δωρεάς οργάνων, εκείνο που η Επιτροπή κρίνει ως απόλυτη προτεραιότητα είναι η αποτροπή της εκμετάλλευσης τρίτων.

Αυτό, ακριβώς, εξασφαλίζει ο σχετικός περιορισμός του ν. 2737/1999 και παραβλέπει η κατατεθείσα πρόταση νόμου.

Η Επιτροπή θεωρεί, εξ άλλου, ότι ο κίνδυνος εκμετάλλευσης του δυνητικού δότη, ιδίως από το στενό συγγενικό περιβάλλον, είναι υπαρκτός και εν όψει του «ανταλλάγματος» της πρόταξης στην εθνική λίστα υποψηφίων ληπτών κάποιου κοινού συγγενικού προσώπου. Το συγκεκριμένο μέτρο, όμως, αγνοεί ιδίως ότι σε όλες τις χώρες το σύστημα των μεταμοσχεύσεων - και ειδικότερα η κατανομή των διαθέσιμων μοσχευμάτων - θεμελιώνεται στην αρχή της ισότητας και στην τήρηση των κριτηρίων της διανεμητικής δικαιοσύνης. Εξαιρέσεις για χάρη προσώπων που «εξασφαλίζουν» όργανα στον Ε.Ο.Μ., θα οδηγούσαν στην ουσιαστική απώλεια κάθε ελπίδας εκείνων που δεν «τυχαίνει» να βρίσκουν διαθέσιμους δότες. Το τυχαίο αυτό κριτήριο, όμως, δημιουργεί μια προφανή δυσμενή διάκριση, καταργώντας σε τελική ανάλυση τον κοινωνικό χαρακτήρα του συστήματος.

Επομένως, και το μέτρο αυτό της πρότασης αποδεικνύεται άστοχο.

β) Η Επιτροπή κρίνει ότι η ενδεχόμενη καθιέρωση του συστήματος της «εικαζόμενης συναίνεσης», για την εξασφάλιση μοσχευμάτων από νεκρούς δότες, θα δυσκολέψει μάλλον, παρά θα διευκολύνει αυτόν τον σκοπό.

Οι μεταμοσχεύσεις σήμερα βασίζονται στον θεσμό της δωρεάς οργάνων και ακριβώς γι' αυτό περιβάλλονται με ιδιαίτερη κοινωνική αίγλη. Αν, στον θεσμό της δωρεάς, υποκατασταθεί μια απόλυτη κρατική επιταγή που επιβάλλει την αφαίρεση των οργάνων, αγνοώντας τα πρόσωπα που συνδέονται με τον νεκρό, αλλά ακόμη και τα συναισθήματα όσων είχαν την ευθύνη της υγείας του, οι μεταμοσχεύσεις μοιραία θα στερηθούν αυτή την αίγλη.

Το αποτέλεσμα θα είναι, τελικά, η μεν «εικαζόμενη συναίνεση» να παραμείνει πρακτικά ανεφάρμοστη (αφού κανείς ιατρός δεν είναι πιθανόν να προβεί σε αφαίρεση οργάνων, χωρίς τη συναίνεση των συγγενών), η δε Πολιτεία να κινδυνεύσει να επαναπαυθεί σε ένα απλό θεσμικό «πυροτέχνημα». Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με ανακοινώσεις σε διεθνή fora, η «εικαζόμενη» δεν έχει εφαρμοσθεί ποτέ σε χώρες που ήδη την έχουν καθιερώσει νομοθετικά (π.χ. Ισπανία), αντίθετα και εκεί

το σύστημα βασίζεται στην (εξαιρετικά επιτυχημένη) πολιτική ενθάρρυνσης της δωρεάς οργάνων.

Επομένως, η Επιτροπή δεν θεωρεί πρόσφορο μέτρο ούτε την καθιέρωση της «εικαζόμενης συναίνεσης», σύμφωνα με το περιεχόμενο της κατατεθείσας πρότασης νόμου.

γ) Η Επιτροπή επισημαίνει ότι κάθε πολιτική για την εξασφάλιση μοσχευμάτων πρέπει να λαμβάνει υπ' όψη τον ευαίσθητο χαρακτήρα του ζητήματος, ιδίως όσον αφορά τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι μεταμοσχεύσεις δεν είναι ένα απλό τεχνοκρατικό ζήτημα, ούτε υπάγονται σε μια μονοσήμαντη ανταποδοτική λογική, οικονομική ή άλλη. Ο λόγος που απασχολούν σήμερα διεθνώς τη βιοηθική είναι ότι η προώθησή τους συνδέεται απόλυτα με την ευαισθητοποίηση της κοινωνίας.

Ο ν. 2737/1999 έχει προσανατολισθεί στην ευαισθητοποίηση αυτή, προβλέποντας ποικίλες δυνατότητες δραστηριοποίησης της Πολιτείας. Κρίσιμοι θεσμοί, όπως αυτός του «συντονιστή μεταμοσχεύσεων» πρέπει να αναπτυχθούν και να λειτουργήσουν πλήρως στο «μικροκοινωνικό» επίπεδο των μονάδων της εντατικής θεραπείας. Παράλληλα με τις αναγκαίες εκστρατείες ενημέρωσης της κοινής γνώμης, ο Ε.Ο.Μ. και το αρμόδιο Υπουργείο είναι ανάγκη να επικεντρώσουν ιδίως εκεί τις προσπάθειές τους, κάτι που αποδείχθηκε «κλειδί» της επιτυχίας σε πολλές χώρες της Ε.Ε.